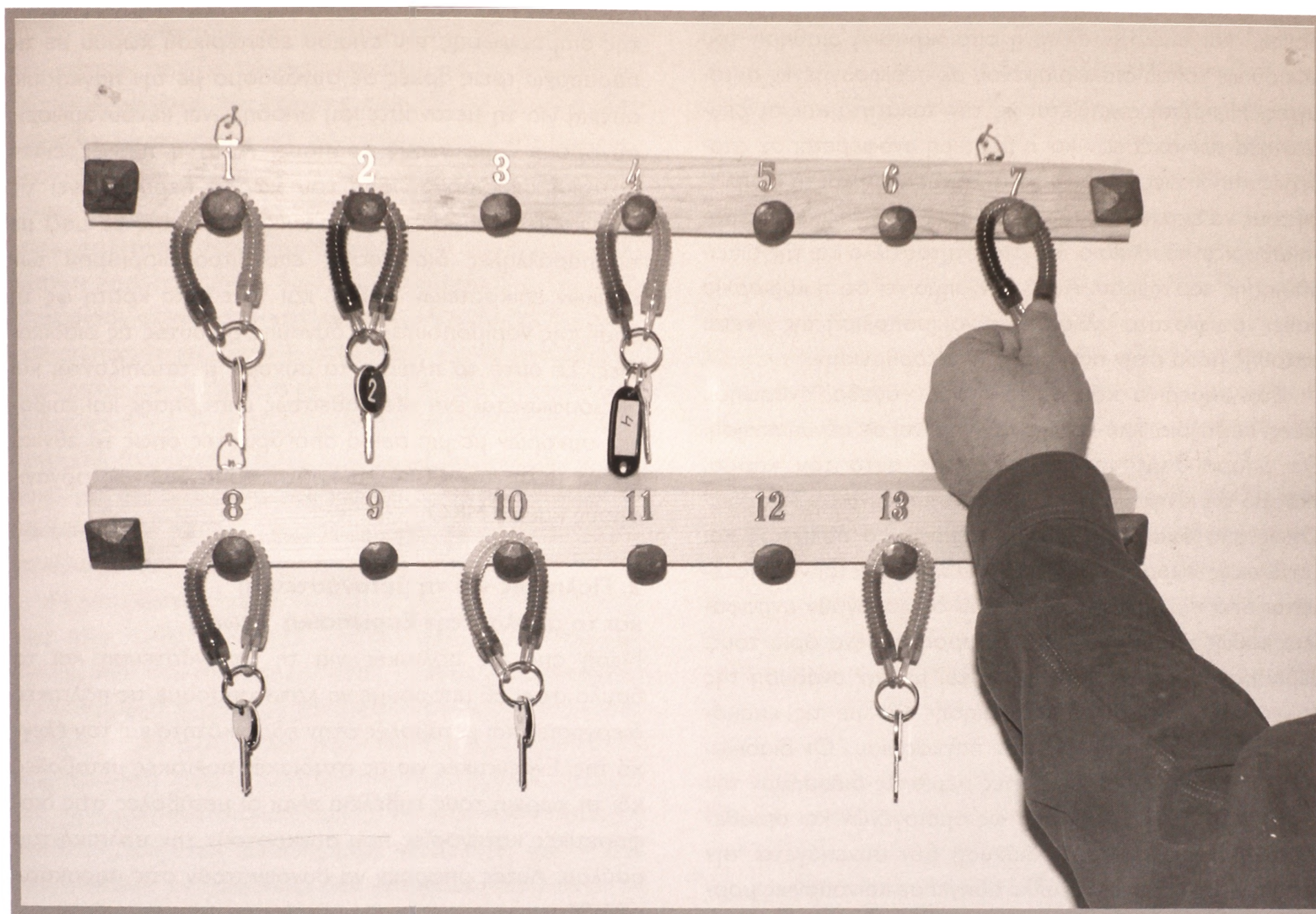

ΝΕΕΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΣΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΕ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ

ΗΛΕΚΤΡΑ ΠΕΤΡΑΚΟΥ

Ομόνοια, 2008

Αυτή η εργασία σκιαγραφεί τις διαδικασίες διαμόρφωσης του ασύλου και του εκτοπισμού στην ΕΕ. Μελετά τις πολιτικές ασύλου και μετανάστευσης μετά το 2ο Π. Π. στην Ευρώπη ως συστατικά στοιχεία των πολιτικών σχέσεων και αναδιάρθρωσης της εθνικής κρατικής κυριαρχίας και της χάραξης των συνόρων του νέου χώρου «ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Πιο συγκεκριμένα εστιάζει στα κέντρα κράτησης και απέλασης ως βασικές παραμέτρους της τοπογραφικής εκτέλεσης των διαδικασιών αναδιάρθρωσης των επιπέδων διακυβέρνησης, η οποία αναδύεται από τα εθνικά κράτη. Με αυτούς τους τρόπους επιβολής επαναπροσδιορίζονται οι πολιτικές σχέσεις και οι σχέσεις κυριαρχίας οι οποίες δημιουργούν πολλαπλές, χωρικές και μη, συνοριακές ζώνες επιλεκτικής μετακίνησης.

1. Διαδικασίες από- και επανα-εδαφικοποίησης

Η παρατήρηση του Sayad ότι όταν «σκέπτομαι για τη μετανάστευση, σκέπτομαι για το κράτος, και είναι το κράτος που σκέπτεται για τον εαυτό του, όταν σκέπτεται για τη μετανάστευση»¹ είναι δυνατό να βοηθήσει την εξέταση θεμάτων των μετα-

Η Ηλέκτρα Πετράκου είναι επίκουρος καθηγήτρια στο Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

κινήσεων, από την πλευρά της γεωγραφίας της εξουσίας και της κυριαρχίας της σε μια επικράτεια στην εποχή της συμπίεσης του χωροχρόνου² με την ελεύθερη και ταχύτατη κυκλοφορία.

Είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι ο χώρος βρίσκεται σε συνεχή αναδιάρθρωση ενώ στη σημερινή συγκυρία μπορεί να γίνει αντιληπτός με δύο τρόπους ταυτόχρονα. Από τη μια πλευρά, η παγκόσμια αντίληψη της από-εδαφικοποίησης και του κόσμου χωρίς σύνορα,³ «του χώρου ως ροές»,⁴ και από την άλλη, η ουσιοκρατική αίσθηση του χώρου ως τόπου διαχωρισμένου σε περιφραγμένες οντότητες. Η πρώτη σχετίζεται με την ταχύτητα και τη ρευστότητα των σχέσεων και η δεύτερη αναφέρεται σε σταθερές και οικείες σχέσεις με τη συνύπαρξη και τη διαπλοκή τους να εντείνει τις συνθήκες αβεβαιότητας και να επανακαθορίζει το πλαίσιο της οικειότητας αλλά και της οικειοποίησης του χώρου. Αυτό δεν σημαίνει ότι η κυριαρχία παύει να υφίσταται αλλά ότι «η νομιμοποίησή της γίνεται ασταθής μέσα στην παγκόσμια αναδιάρθρωση».⁵

Στο σημερινό κόσμο, τα πάντα –αγαθά, άνθρωποι, ιδέες, κεφάλαιο, κλπ– φαίνονται να είναι σε αέναη κίνηση. Θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε αυτό τον κόσμο, «κόσμο σε κίνηση», χωρίς σύνορα και «ανοικτό κόσμο»⁶ Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Walters,⁷ ο πολιτικός και κοινωνικός χώρος έχει διευρυνθεί και φαίνεται να αποτελείται από πολλούς κόσμους που δημιουργούν ανασφάλεια καθώς έχουν απολέσει τα προηγούμενα όριά τους. Βέβαια αυτό το άνοιγμα σχετίζεται με την ανάδυση της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και με τις επακόλουθες νοηματοδοτήσεις του παγκόσμιου. Οι διαδικασίες διάχυσής της σε διάφορες περιοχές διέσπασαν την ενότητα των εθνικών χώρων ως ομοιογενών και οριοθετημένων χώρων. Αυτή η διάχυση δεν συνεπάγεται την εξαφάνιση των συνόρων αλλά οδηγεί σε καινούργιες μορφές ομογενοποίησης. Αυτές, συνδυάζοντας νέες μαζί με παλιές διαστρωματώσεις, διαμορφώνουν χώρους «κλιμακωτής κυριαρχίας»⁸ και αναδεικνύουν «διεθνικές τοπογραφίες της εξουσίας» καθώς και «νέα χωρικοποίηση της τάξης και της αταξίας».⁹ Ο καινούργιος κόσμος δεν είναι ενιαίος και ομοιογενής, αλλά ένα συνονθύλευμα από ιεραρχικά ταξινομημένους χώρους οι οποίοι είναι οριοθετημένοι, προστατευμένοι και επιβαλλόμενοι.¹⁰ «Τα σύνορα είναι κινητά και ευμετάβλητα αλλά και σταθεροί μηχανισμοί περατότητας [closure], που από-εδαφικοποιούνται χωρίς να παύουν να επενδύουν σε συγκεκριμένους τόπους».¹¹

Η ενότητα των εθνικών χώρων διαρρηγνύεται, και «παράπλευροι χώροι»¹² και θύλακες αναπαράγονται στο επίπεδο των διεθνικών συνθηκών καταμερισμού εργασίας που εμφανίζουν την τάση να εθνικοποιηθούν. Τα σύνορα γίνονται μια βιοπολιτική τεχνολογία που «εγγράφει στην

ιδιότητα του πολίτη τους «παράπλευρους χώρους» γύρω από τους οποίους οι αγορές εργασίας αναδιοργανώνονται»,¹³ συνθέτοντας την κινητικότητα και τα όριά της.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελεί μια νέα χωρικότητα που αντανakλά την αναδιοργάνωση του χώρου, την ανασυγκρότηση στις σχέσεις κράτους και ιδιότητας του πολίτη, τον επαναπροσδιορισμό της κυριαρχίας στη διαδικασία καθορισμού και διαμόρφωσης του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Η διακήρυξη της ΕΕ της διαμόρφωσης του ενιαίου εσωτερικού χώρου με τις παραπάνω τρεις αρχές σε συνδυασμό με την παγκόσμια οπτική για τη μετανάστευση υποδηλώνει «ενδυναμώσεις συνόρου»¹⁴ με νέους τρόπους. Αυτή η περιφερειακή πολιτική αναδιοργάνωσης του χώρου περιλαμβάνει τις διαδικασίες καθορισμού της επικράτειας της ΕΕ μαζί με τις παράλληλες διαδικασίες επαναπροσδιορισμού των εθνικών επικρατειών, καθώς και τα εθνικά κράτη ως τη βάση της νομιμοποιητικής δύναμης σε αυτές τις διαδικασίες. Σε αυτό το πλαίσιο τα σύνορα μετατοπίζονται και διαμορφώνεται ένα νέο καθεστώς επιτήρησης και επιβολής συνόρων με μια σειρά από δρώντες όπως τα εθνικά κράτη μέλη, την ΕΕ, άλλα κράτη, τους διεθνείς οργανισμούς και τις ΜΚΟ.

2. Πολιτικές για τη μετανάστευση και το άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Μέσα από τις πολιτικές για τη μετανάστευση και το άσυλο στην ΕΕ μπορούμε να κατανοήσουμε τις πολιτικές διεργασίες και μεταβολές στην εδαφικότητα και τον έλεγχο της. Ενδεικτικές για τις σταδιακές πολιτικές μεταβολές και τη χωρική τους εμβέλεια είναι οι μεταβολές στις διαφορετικές κατηγορίες που συγκροτούν την πολιτική του ασύλου. Αυτές μπορούν να συνοψιστούν στις παρακάτω μεταβάσεις:

- από τους «πρόσφυγες» στους «αιτούντες άσυλο» και από τους «αιτούντες άσυλο» στους «παράνομους μετανάστες» και στους «λαθρομετανάστες»
 - από το διαχωρισμό «προσφύγων» και «μεταναστών» στην κυριαρχία της κατηγορίας της «παράνομης» μετανάστευσης
 - από το καθεστώς μόνιμης προστασίας στο καθεστώς της προσωρινής προστασίας
 - από τα κέντρα υποδοχής στα κέντρα κράτησης
- Ταυτόχρονα παρατηρούνται, σε επίπεδο αρμοδιότητας σχετικά με το άσυλο, μια σειρά μεταβιβάσεων:
- από τα κράτη μέλη στην κοινοτική πολιτική
 - από τη διακρατική συνεργασία στην κοινοτική πολιτική
 - από τα εθνικά στα ευρωπαϊκά σύνορα
 - από την ευθύνη για το άσυλο στην ΕΕ στην ευθύνη των τρίτων κρατών.

Παράλληλα στο νομικό και πολιτικό επίπεδο εντείνεται η κυριαρχία της οικονομικής λογικής –«οικονομικοί μετανάστες» και η μετανάστευση και το άσυλο συνδέονται με την ασφάλεια και την ανάπτυξη–¹⁵ σε συνεργασία με τρίτες χώρες. Έτσι δημιουργούνται οι συνθήκες που οδηγούν στην επιλεκτικά ελεύθερη εσωτερική μετακίνηση, η οποία προστατεύεται με εντατικούς συνοριακούς και εξωτερικούς ελέγχους και υποστηρίζεται από κέντρα κράτησης, κέντρα απέλασης και «ζώνες αναμονής».

Το νέο καθεστώς των συνόρων στην ΕΕ, αυτή η νέα χωρικότητα, αρχίζει να μορφοποιείται με την ενσωμάτωση των συμφωνιών της Σένγκεν στην ΕΕ¹⁶ με την εξάλειψη των εθνικών συνόρων και τις διαδικασίες διαμόρφωσης ενιαίου χώρου. Η μετάθεση των εθνικών συνόρων δεν ισχύει αυτόματα για όλα τα κράτη –εθνικές επικράτειες ενσωματώνονται σταδιακά και κάτω από την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων. Τα εθνικά σύνορα όμως δεν εξαφανίζονται, αλλά διαπλέκονται με τα σύνορα της αναδυόμενης επικράτειας. Τα νέα ευρωπαϊκά εξωτερικά σύνορα βασίζονται και εμπεριέχουν τα εθνικά σύνορα αλλά διαμορφώνουν και αναδιαμορφώνονται και από τη δική τους δυναμική διαδικασία. Κάθε κράτος μέλος «γίνεται υπεύθυνο για την ασφάλεια του χώρου της Σένγκεν γιατί τα σύνορα κάθε κράτους μέλους πλέον αντιπροσωπεύουν τα σύνορα των υπολοίπων κρατών μελών».¹⁷

Η μετανάστευση και το άσυλο στα μέσα της δεκαετίας του 1970 σταδιακά απασχολούν τη διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο της ΕΟΚ. Έχει αρχίσει η χάραξη και εφαρμογή αυστηρών μεταναστευτικών πολιτικών στα ισχυρά κράτη μέλη όπου μετά τον Πόλεμο συνέδεσαν την ανάπτυξή τους με τους μετανάστες εργάτες. Το κράτος πρόνοιας ταυτόχρονα αρχίζει να συρρικνώνεται και η αναδιάρθρωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων αντανakλάται στις μεταβολές σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική. Στο πλαίσιο της ΕΟΚ το 1975 αναπτύσσεται διακυβερνητική συνεργασία για τα θέματα της μετανάστευσης, του άσυλου, της αστυνομικής και της δικαστικής συνεργασίας ενώ συστήνεται και η Ομάδα TREVI, η οποία αποτελείται από επιμέρους ομάδες εργασίας για την τρομοκρατία και την εσωτερική ασφάλεια. Το 1985 επεκτείνονται τα θέματα που απασχολούν την Ομάδα TREVI και περιλαμβάνουν την παράνομη μετανάστευση και το οργανωμένο έγκλημα. Το 1986 συστήνεται η AD HOC Ομάδα για τη μετανάστευση από τα κράτη μέλη ενώ ένα χρόνο νωρίτερα, το 1985, εκτός του πλαισίου της ΕΟΚ, υπογράφεται η συμφωνία Σένγκεν μεταξύ Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου με σκοπό την κατάργηση των συνοριακών ελέγχων μεταξύ τους και την προώθηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Πέντε χρόνια μετά, το 1990, υπογράφεται η Σύμβαση για την εφαρμογή της Συμφωνίας

Σένγκεν στην ΕΟΚ που αναφέρεται στην κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα των κρατών μελών και στην ενίσχυση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα για να τεθεί σε εφαρμογή ο χώρος Σένγκεν το 1995. Το τελευταίο σηματοδοτεί, μεταξύ άλλων, τη θέσπιση ενιαίων εξωτερικών συνόρων και κοινών κανόνων σχετικά με την είσοδο και τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα και με την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων στον ενιαίο χώρο.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ δεν μεταβάλλει το διακυβερνητικό χαρακτήρα της συνεργασίας στους τομείς δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων¹⁸ –όπως χαρακτηριστικά αποκαλούνται οι πολιτικές καταπολέμησης της τρομοκρατίας, του εγκλήματος και της παράνομης μετανάστευσης. Όμως με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία υπογράφηκε το 1997, ο χαρακτήρας της προαναφερθείσας συνεργασίας μεταβάλλεται και αυτή μεταφέρεται στο επίπεδο της κοινής πολιτικής της ΕΕ. Ο τομέας της προστασίας και η διαμόρφωση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου [CEAS- ΚΕΣΑ] –που περιλαμβάνει τις τέσσερις βασικές Οδηγίες για τις συνθήκες υποδοχής, τις διαδικασίες άσυλου, τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια αναγνώρισης και τον Κανονισμό του Δουβλίνου–¹⁹ μαζί με τη συνεργασία με τρίτες χώρες σε θέματα άσυλου εντάσσονται και αυτά στη χάραξη και εφαρμογή κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής με την ίδια Συνθήκη. Με τα συμπεράσματα στην ειδική Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Τάμπερε το 1999, προσδίδεται μια εξωτερική διάσταση στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων και η ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με τρίτες χώρες για την εφαρμογή ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής πολιτικής σε αυτούς τους τομείς. Βασικό έργο σε αυτή την κατεύθυνση επιτελεί η EURODAC η οποία είναι μια βάση δεδομένων που περιέχει τα δακτυλικά αποτυπώματα των αιτούντων άσυλο στην ΕΕ. Στη βάση αυτή που τίθεται σε ισχύ το 2003 έχουν πρόσβαση και συνεισφορά τα κράτη μέλη, με εξαίρεση τη Δανία, καθώς και η Ισλανδία και η Νορβηγία. Άλλο παρεμφερές έργο είναι το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν» (SIS) που περιέχει δακτυλικά αποτυπώματα και άλλα προσωπικά στοιχεία ταυτότητας των αιτούντων άσυλο και όσων συλλαμβάνονται κατά την παράνομη διέλευση των συνόρων.

Με την υιοθέτηση του Προγράμματος της Χάγης, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2004, δόθηκε έμφαση στην εξωτερική διάσταση του άσυλου μέσω της αναγνώρισης της αναγκαιότητας του συντονισμού των πολιτικών της ΕΕ σε συνεργασία με τις τρίτες χώρες. Οι στόχοι που τέθηκαν ήταν η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών που οδηγούν σε μεταναστεύσεις και η προώθηση ολοκληρωμένων βιώσιμων πολιτικών. Σε αυτό το πλαίσιο αποφασίστηκε η ανάπτυξη, με πιο συστηματικό τρόπο, των Περι-

φερειακών Προγραμμάτων Προστασίας (ΠΠΠ-RPP)²⁰ τα οποία τονίζουν τη σημασία της εταιρικής σχέσης με τις τρίτες χώρες, καθώς και θεωρούν απαραίτητη για την υλοποίησή τους, τη στενή διαβούλευση και συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (UNHCR). Οι περιοχές, για την εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων, διαχωρίζονται σε χώρες προέλευσης και χώρες διέλευσης οι οποίες θεωρείται ότι αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα. Περιοχές οι οποίες θεωρήθηκαν ότι έχουν άμεση ανάγκη και προτεραιότητα είναι οι περιοχές των Δυτικών Νέων Ανεξάρτητων Κρατών (Ουκρανία, Μολδαβία και Λευκορωσία) και η περιοχή της Αφρικής, νότια της Σαχάρας (Μεγάλες Λίμνες & Ανατολική Αφρική). Τα πρώτα πιλοτικά προγράμματα εφαρμόζονται στην Τανζανία και την Ουκρανία. Αυτή η απόφαση επέρχεται και ως απόρροια της συζήτησης που είχε αρχίσει με πρόταση του Ηνωμένου Βασιλείου για ίδρυση και λειτουργία «Κέντρων Διαλογής Διερχομένων» [Transit Processing Centres] σε χώρες στα σύνορα της ΕΕ²¹ αλλά τελικά απορρίφθηκε. Η πρόταση αναφερόταν στη συγκέντρωση όλων των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων σε αυτά τα κέντρα.²²

Εκτός από τα παραπάνω προγράμματα, στο πλαίσιο της Καλής Γειτονίας²³ - προωθείται η ενίσχυση συνεργασίας με τρίτες όμορες χώρες σε θέματα μετανάστευσης. Αυτή η συνεργασία έχει συστηματοποιηθεί από το 2000 και προσφέρει, μεταξύ άλλων χωρών, στις μεσογειακές - 1995, Διαδικασία της Βαρκελώνης με τα θέματα της μετανάστευσης, κοινωνικής ένταξης, δικαιοσύνης και ασφάλειας να αποτελούν ένα από τους βασικούς πυλώνες συνεργασίας- μη-κοινοτικές χώρες τη δυνατότητα πρόσβασης στα κοινοτικά πλεονεκτήματα (στην ευημερία, σταθερότητα, χρηστή διακυβέρνηση, κλπ) και τους κοινοτικούς πόρους (τεχνογνωσία, υλικά μέσα, εκπαίδευση στελεχών, κλπ). Ο στόχος είναι η βαθμιαία καθιέρωση ενός συνόλου κοινών κανόνων στη διαχείριση της μετανάστευσης και στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της εμπορίας ανθρώπων και της διαφθοράς.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη συνεργασία των κρατών μελών για την ανάπτυξη αυστηρών μέτρων και συνεχούς παρακολούθησης και ελέγχου με την χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας. Σήμερα δημιουργείται ένα ενιαίο ηλεκτρονικό σύστημα καταγραφής των μεταναστών οι οποίοι έχουν εισέλθει παράνομα στο ευρωπαϊκό έδαφος (Ευρωπαϊκό Πληροφοριακό Σύστημα Θεωρήσεων [Visa Information System, VIS]). Το σύστημα αυτό υπολογίζεται ότι θα περιλαμβάνει βάση δεδομένων με τα βιομετρικά στοιχεία των μεταναστών, η οποία θα είναι συνδεδεμένη με τις προξενικές αρχές και τα συνοριακά σημεία ελέγχου. Στόχος του συστήματος αυτού είναι -μεταξύ άλλων- η αποτροπή πολλαπλών αιτήσεων εισόδου, ο εντοπισμός

πλαστών εγγράφων και ο αυτόματος έλεγχος στοιχείων από οποιοδήποτε προξενείο κράτους μέλους της ΕΕ. Ταυτόχρονα, μέσω της δημιουργίας και της εφαρμογής αυτού του συστήματος, εδραιώνεται η συνεργασία μεταξύ των εθνικών υπηρεσιών των κρατών μελών για την ανταλλαγή πληροφοριών. Παράλληλα με το VIS πραγματοποιείται η μετάβαση από το σύστημα πληροφοριών Σένγκεν (SIS) στο σύστημα πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II) το οποίο θα περιέχει πληροφορίες επιστροφής και απαγόρευσης επανεισόδου. Όπως αναφέρεται στον Κανονισμό και στην Απόφαση του Συμβουλίου το 2008, το SIS και το SIS II αποτελούνται από ένα κεντρικό σύστημα, C.SIS και κεντρικό SIS II αντίστοιχα, από εθνικά συστήματα (N.SIS και N.SIS II αντίστοιχα) και από μία υποδομή επικοινωνίας που συνδέει τα κεντρικά και τα εθνικά συστήματα. Το SIS II θα λειτουργεί ενιαία με το VIS και θα συμβάλλει στην ανάπτυξη κοινών μέτρων για τον αποτελεσματικό έλεγχο των συνόρων.

Εκτός των τεχνολογικών μέσων παρακολούθησης συνόρων και μετακινήσεων, η αστυνόμευση πραγματοποιείται και με παραδοσιακούς θεσμούς ελέγχου, οι οποίοι βέβαια χρησιμοποιούν σύγχρονες τεχνολογίες. Παράδειγμα αποτελεί η Frontex, ο Οργανισμός Συντονισμού Ελέγχου Εξωτερικών Συνόρων, που δημιουργήθηκε το 2004 και αποτελεί όργανο της ΕΕ με σκοπό τον έλεγχο και το συντονισμό των διαδικασιών ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, έτσι όπως αυτά έχουν οριστεί στη συνθήκη του Σένγκεν. Η Frontex εκτός από τα κράτη μέλη συνεργάζεται με τις αρχές των τρίτων χωρών.

Η λογική ενσωμάτωσης της μετανάστευσης στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ στη βάση της παγκόσμιας προσέγγισής της σκιαγραφείται από τις δύο προτάσεις οδηγιών που εξέδωσε η Επιτροπή το Μάιο του 2007 και από το νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση το 2008. Η πρώτη πρόταση αφορά στην προώθηση της κυκλικής και προσωρινής μετανάστευσης σε συνεργασία με τις τρίτες χώρες με σκοπό την καλύτερη προσαρμογή στις ανάγκες της αγοράς εργασίας των κρατών μελών. Η δεύτερη αφορά στην προώθηση του διαλόγου και συνεργασίας με χώρες που συνορεύουν ανατολικά και νοτιοανατολικά με την ΕΕ σε θέματα μετανάστευσης. Επίσης, το «Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου», που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις Βρυξέλλες τον Οκτώβριο του 2008, περιλαμβάνει τους παρακάτω πέντε πυλώνες: «Έλεγχος Συνόρων», «Επιστροφή των μεταναστών χωρίς χαρτιά», «Νομιμοποιήσεις μεταναστών μετά από κοινή συνεννόηση των κρατών μελών», «Πολιτική Ασύλου» και «Συνεργασία με τις χώρες προέλευσης και διέλευσης και η ανάπτυξή τους».

Η παράθεση των παραπάνω πολιτικών αλλαγών, καθιστά προφανές το γεγονός ότι η μετανάστευση και το

άσυλο συνδέονται άρρηκτα με τη διαμόρφωση του ενιαίου χώρου που θεωρείται η επικράτεια της ΕΕ. Επίσης αναδεικνύει την τάση κυριαρχίας, διευθέτησης και ελέγχου εκ μέρους της ΕΕ στον παγκόσμιο χώρο των μετακινήσεων. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας καθορίζει την επιθυμητή ταυτότητα των μετακινούμενων, τη διαφορική κατανομή των δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων και ως προς την κινητικότητα. Αυτό επιτυγχάνεται με πολλούς τρόπους. Σε πρακτικό επίπεδο με τη λειτουργία διαφόρων οργανισμών, μηχανισμών, σύγχρονων τεχνολογιών και κέντρων κράτησης. Στο νομικό επίπεδο με τη δημιουργία κατηγοριών για τα άτομα και για τις χώρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας κατηγορίας είναι η «ασφαλής χώρα», όπως αυτή καθορίζεται από τη συμφωνία Σένγκεν και τον κανονισμό του Δουβλίνου. Τα κριτήρια βάσει των οποίων η αίτηση ενός ατόμου κρίνεται θετικά ή αρνητικά βασίζονται στις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα από την οποία εισήλθε στη ΕΕ και όχι στις συνθήκες που οδήγησαν το συγκεκριμένο άτομο να ζητήσει άσυλο.²⁴ Έτσι για παράδειγμα ένα άτομο μπορεί να επιστραφεί σε μια χώρα που θεωρείται ασφαλής, στη βάση των «αντικειμενικών» κριτηρίων που τα αποφασίζουν τα κράτη μέλη, ενώ μπορεί να κινδυνεύει η ζωή του λόγω π.χ. θρησκευτικών πεποιθήσεων. Στόχος αυτών των κριτηρίων και κατηγοριών είναι η μείωση του αριθμού των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο ΕΕ και μέσο αποθάρρυνσης πιθανών αιτούντων άσυλο στην ΕΕ. Επίσης είναι χαρακτηριστική και η ορολογία που χρησιμοποιείται επίσημα η οποία αναφέρεται σε «καταχρηστικές αιτήσεις», «περιπλανώμενους πρόσφυγες», «μετανάστες που υποδύονται τους αιτούντες άσυλο».

Οι μεταναστευτικές πολιτικές της ΕΕ που μπορούν να κατανοηθούν μέσα από την έννοια του «τηλεχειρισμού» («remote control»). Αυτή η έννοια χρησιμοποιείται εύστοχα από τον Zolberg²⁵ για να επισημάνει ότι πολιτικές μπορεί να χαράζονται εξ αποστάσεως και να ρυθμίζουν τις μετακινήσεις με στόχο όχι την αποτροπή άφιξης στα σύνορα αλλά την αποτροπή αναχώρησης από τη χώρα προέλευσης ή από τη χώρα διέλευσης ή την παραμονή σε περιοχές που είναι κοντά στη χώρα προέλευσης. Μια σειρά άλλων μέτρων, όπως π.χ. οι θεωρήσεις, η ευθύνη των αεροπορικών εταιρειών [carriers' liability], η συνεργασία μεταξύ των αρχών ελέγχου, τα κέντρα κράτησης και η εγκαθίδρυση «ζωνών προστασίας» εκτός των εθνικών συνόρων,²⁶ επιτελούν το στόχο της ανάσχεσης των προσφύγων και αιτούντων άσυλο και αποσκοπούν στον έλεγχο των μετακινούμενων που εν δυνάμει θα διασχίσουν τα σύνορα. Οι βάσεις δεδομένων SIS, EURODAC, VIS, μπορούν να περιγραφούν ως «εικονικές περιφράξεις»²⁷ [«virtual fencing»] που σκοπεύουν στον προσδιορισμό της ταυτότητας των ανεπιθύμητων εντός

των ορίων και αποτροπή όσων είναι εκτός και θέλουν να εισέλθουν. Κατά συνέπεια τα σύνορα δεν υφίστανται μόνο στα σημεία των συνόρων, αλλά διαχέονται εντός και εκτός της επικράτειας της ΕΕ και εμφανίζονται σε επικράτειες τρίτων χωρών. Τα σύνορα αποκτούν πολύπλοκη διάσταση και πολλαπλή ταυτότητα. Τα εθνικά σύνορα των κρατών μελών δεν υπάρχουν πλέον αλλά μεταφέρονται στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, τα οποία συμπυκνώνουν πολλές εθνικές κυριαρχίες και ταυτόχρονα διαχέονται χωρικά πέρα της επικράτειας της ΕΕ. Επίσης αποκτούν πολλαπλές και πολύπλοκες τοπογραφίες ανάλογα με την κατηγορία στην οποία τοποθετείται αυτός που βρίσκεται μπροστά από τα σύνορα και αξίζει να σημειωθεί η σχέση ανάδρασης μεταξύ αυτής της κατηγοριοποίησης και των συνόρων.

Σημαντικό ρόλο στις μεταβολές για την πολιτική για το άσυλο και τους πρόσφυγες διαδραματίζει και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες που ακολουθεί πολιτικές οι οποίες διαμορφώνονται είτε αυτόνομα είτε κάτω από την πίεση των κρατών. Το 2003²⁸ στο πλαίσιο των συζητήσεων για μείωση του αριθμού των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη, και στη βάση της αναζήτησης και επίτευξης μόνιμων και διαρκών λύσεων για τους πρόσφυγες, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ πρότεινε τρεις λύσεις: (α) την επιστροφή στη χώρα προέλευσης, (β) την τοπική ενσωμάτωση ή (γ) τη μετεγκατάσταση σε τρίτη χώρα αν οι δύο πρώτες επιλογές οι οποίες είναι προτιμητέες, δεν επιτευχθούν. Αξίζει να σημειωθεί ότι δίνοντας προβάδισμα στις λύσεις (α) και (β) και συνδυάζοντας αυτές τις προτιμήσεις με το περιεχόμενο και το πνεύμα της υιοθέτησης και εφαρμογής από την ΕΕ των περιφερειακών προγραμμάτων προστασίας (που αναλύσαμε παραπάνω), καθίσταται έκδηλη η συνδυαστική επιλογή τόσο από την ΕΕ όσο και από την Ύπατη Αρμοστεία της προώθησης της μη απομάκρυνσης των ατόμων που κινδυνεύει η ζωή τους από την ευρύτερη περιοχή της χώρας προέλευσης. Σε δεύτερο επίπεδο προσφέρουν στην ΕΕ τη δυνατότητα επιλεκτικής μετανάστευσης μέσω της εφαρμογής της λύσης της μετεγκατάστασης. Η υιοθέτηση αυτής της λύσης σημαίνει ότι οι πρόσφυγες δεν εγκαθίστανται σε μια χώρα με το καθεστώς του πρόσφυγα αλλά με το καθεστώς του μετανάστη και τα κράτη, που δέχονται να γίνουν αποδέκτες της μετεγκατάστασής του, έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ποιος θα εγκατασταθεί στην επικράτειά τους ανάλογα με τις ανάγκες τους. Με αυτό τον τρόπο μειώνεται ακόμα περισσότερο ο αριθμός των προσφύγων παγκόσμια αλλά και στα κράτη μέλη της ΕΕ. Επίσης από το 2006 η Ύπατη Αρμοστεία με το Σχέδιο Δράσης που εξέδωσε αναφερόταν εκτός από την Προστασία για τους Πρόσφυγες και στη «μεικτή μετανάστευση». Πιο συγκεκριμένα αναφερόταν σε μετα-

νασστες που έφυγαν από τη χώρα τους για λόγους που δεν σχετίζονται με το προσφυγικό καθεστώς και βρίσκονται καθηλωμένοι σε μια χώρα διέλευσης ή ενδιάμεσου σταθμού χωρίς να μπορούν να γυρίσουν σπίτι τους ή να μετακινηθούν σε άλλη χώρα. Με αυτό τον τρόπο ενδεχομένως να εκφράζει την πρόθεσή της να διευρύνει τις αρμοδιότητες της και στα ζητήματα της μετανάστευσης. Αυτό που είναι πιο εμφανές είναι ότι συμβάλλει στην κατηγοριοποίηση των κρατών και στον ιδιαίτερο ρόλο που διαδραματίζουν, σήμερα, οι αποκαλούμενες, και γεωγραφικά εντοπισμένες, χώρες που αποτελούν μεταβατικούς σταθμούς ή χώρες διέλευσης.²⁹ Σε αυτές τις χώρες μετατίθενται οι αρμοδιότητες για εξέταση ασύλου και για την επιστροφή των αιτούντων άσυλο από τα κράτη μέλη. Τέτοιες χώρες αποτελούν οι ασφαλείς χώρες εντός (πρώτη ασφαλής χώρα) και εκτός της ΕΕ (τρίτη ασφαλής χώρα). Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι χαρακτηρισμός των χωρών ως χώρα-μεταβατικός σταθμός πραγματοποιείται με κριτήριο την πρόθεση των ατόμων να φύγουν από αυτή τη χώρα και να εισέλθουν στην ΕΕ. Με βάση τα παραπάνω, τα κράτη διαχωρίζονται και κατηγοριοποιούνται σε χώρες προέλευσης, διέλευσης και προορισμού. Αυτός ο νέος διαχωρισμός αντικαθιστά τον παλαιότερο διαχωρισμό σε χώρες αποστολής και υποδοχής, υποδηλώνοντας τις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις των κρατών μεταξύ τους αλλά και τη γεωπολιτική θέση και ισχύ του κάθε κράτους στη διαδικασία της αναγνώρισης και κατάταξης των κρατών σε σχέση με τη μετανάστευση και με τις συνεπαγόμενες υποχρεώσεις τους στα άλλα κράτη.

3. Στρατόπεδα και Κέντρα Κράτησης

Ο έλεγχος της κινητικότητας, μέσα από περιορισμούς στα δικαιώματα και τις ελευθερίες των ανθρώπων, και οι εγκλεισμοί πραγματοποιούνται σε παγκόσμιο και σε εθνικό επίπεδο με διάφορους τρόπους και έχουν ποικίλες μορφές. Μία από αυτές είναι τα κέντρα για πολίτες τρίτων χωρών που βρίσκονται εντός της ΕΕ, σε ζώνες διέλευσης,³⁰ σε ζώνες αναμονής³¹ στα αεροδρόμια της ΕΕ και σε νησιά που βρίσκονται στα σύνορά της. Μερικά από αυτά τα κέντρα λειτουργούν σε σημεία εισόδου, στη συνοριακή γραμμή, ωστόσο οι πολίτες των τρίτων χωρών που κρατούνται σε αυτά εντός των συνόρων, θεωρείται ότι δεν έχουν ακόμα φτάσει στην επικράτεια του κράτους. Τέλος υπάρχουν κέντρα απέλασης, κέντρα όπου ξένοι αναμένουν την άδεια για να εισέλθουν στο κράτος μέλος ή κέντρα που επιτελούν και τις δύο λειτουργίες (απέλασης και εισόδου).³²

Σύμφωνα με εκτιμήσεις ο αριθμός των κέντρων κράτησης αιτούντων άσυλο και μεταναστών προς απέλαση που βρίσκονται διασκορπισμένα στην ΕΕ είναι περίπου 224.³³ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Migreurop,³⁴ τα στρα-

τόπεδα συγκεντρώνονται στα νότια και ανατολικά σύνορα της ΕΕ ενώ σημαντικός αριθμός στρατοπέδων βρίσκεται από τα ανατολικά ως τα δυτικά, στην Πολωνία, τη Σλοβακία, τη Δημοκρατία της Τσεχίας και τη Γερμανία. Ο συνολικός αριθμός των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο που κρατούνται είναι δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια λόγω έλλειψης επίσημων στοιχείων.³⁵ Υπάρχουν και άλλα κέντρα κράτησης σε «υπερπόντια διαμερίσματα» των κρατών μελών αλλά και κέντρα κράτησης που βρίσκονται σε γειτονικές ή μη χώρες της ΕΕ. Αυτά πολλές φορές έχουν οργανωθεί και λειτουργούν στο πλαίσιο της συνεργασίας της ΕΕ με τρίτες χώρες, κυρίως μετά από διμερείς συμφωνίες που έχουν συνάψει τα κράτη μέλη με διάφορες χώρες π.χ. Μαρόκο, Τυνησία, Ουκρανία, Λιβύη και Τουρκία. Στη Λιβύη λειτουργεί κέντρο κράτησης μετά από συμφωνία με την Ιταλία στο οποίο κρατούνται μετανάστες οι οποίοι έχουν απελαθεί από την Ιταλία. Άλλο τέτοιο κέντρο λειτουργεί στη Βόρεια Μαυριτανία –στο Νουαντιμπού–, μετά από συμφωνία με την Ισπανία, στο οποίο φυλακίζονται στο Κέντρο Κράτησης ή απελαύνονται από το έδαφος της Μαυριτανίας, πολίτες άλλων χωρών- κυρίως Δυτικοαφρικανοί- οι οποίοι δεν έχουν εισέλθει στην Ισπανία αλλά η κράτησή τους και η απέλασή τους βασίζεται στην υποτιθέμενη πρόθεσή τους να μετακινηθούν σε αυτή.³⁶ Ένα τρίτο παράδειγμα κέντρου κράτησης που βρίσκεται σε απόσταση από την ΕΕ είναι αυτό που βρίσκεται στο νησί Μαγιότ του Ινδικού Ωκεανού το οποίο ανήκει στη Γαλλία. Στόχοι αυτών των προσπαθειών είναι οι πρόσφυγες να μετακινούνται σε περιοχές κοντά στις χώρες προέλευσης τους ενώ όσοι καταφέρνουν φτάσουν κοντά στα σύνορα της ΕΕ να αποτρέπεται η είσοδός τους ή η παραμονή τους στην ΕΕ.³⁷

Όλα αυτά τα κέντρα ονομάστηκαν «στρατόπεδα», από δίκτυα ακτιβιστών και ερευνητών,³⁸ οι οποίοι αναφέρονται στη λειτουργία τους ως «χώρους της στέρησης της ελευθερίας, αλλά και τις τεχνικές εκτοπισμού όπου ξένοι υπήκοοι στερούνται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους».³⁹ Τα στρατόπεδα διαφέρουν στα κράτη μέλη από πολλές απόψεις όπως π.χ. ως προς τις ομάδες που διαμένουν, τους κανονισμούς λειτουργίας τους και τη διάρκεια παραμονής σε αυτά. Τα στρατόπεδα μπορεί να χαρακτηρίζονται ως ανοικτά ή κλειστά κέντρα, μόνιμα ή προσωρινά, πρόχειρα ή κατασκευασμένα για αυτό το σκοπό. Μπορεί να είναι ιδιωτικά ή δημόσια, επίσημα ή ανεπίσημα.⁴⁰ Οι χώροι που στεγάζουν τα κέντρα κράτησης ποικίλλουν και περιλαμβάνουν από φυλακές και σχολεία μέχρι πλοία ενώ αρκετά βρίσκονται σε αεροδρόμια. Η κράτηση μπορεί να διαρκεί από ένα μήνα μέχρι δεκαοκτώ μήνες, η δε χωρητικότητα ποικίλλει από μικρό αριθμό ατόμων μέχρι χίλια άτομα. Όμως πολλές φορές στοιβάζονται περισσότερα άτομα από το προβλεπόμενο. Κατά κανόνα η λειτουργία

τους περιβάλλεται από μυστικότητα. Υπάρχουν μαρτυρίες και αποδείξεις για την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ σε ορισμένα επικρατούν άθλιες και επικίνδυνες συνθήκες για την υγεία και την ακεραιότητα των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών.

Στην Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με τα Κέντρα Κράτησης στην Ευρώπη, ο Guild⁴¹ υπογραμμίζει ότι η κράτηση διέπεται από το ισχύον νομικό καθεστώς των κρατών μελών αλλά σε κάθε περίπτωση οφείλουν να σέβονται τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συνθήκες.⁴² Συνοπτικά, η Έκθεση διευκρινίζει ότι ανάλογα με το κράτος μέλος μπορεί να διαφέρει το νομικό καθεστώς της κράτησης. Για παράδειγμα τα κέντρα κράτησης μπορεί να διοικούνται από ιδιωτικές εταιρείες (ΗΒ) ή στρατιωτικές αρχές (Μάλτα). Σύμφωνα με την ίδια Έκθεση, πολλές φορές μπορεί ένα κράτος να εφαρμόζει ένα συνδυασμό διαφορετικών ειδών κράτησης. Τέλος στην ίδια έκθεση υπογραμμίζεται ότι ο περιορισμός της ελευθερίας των προσώπων πρέπει να αιτιολογείται (π.χ. άφιξη χωρίς τα κατάλληλα έγγραφα και απέλαση για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας δημόσιας υγείας).⁴³

4. Διαδικασίες αναδιάρθρωσης και επαναχάραξης των συνόρων

Τα κέντρα κράτησης σε διάφορες περιοχές εντός και εκτός της ΕΕ, υποδηλώνουν το σύστημα της κλιμακωτής κυριαρχίας που περιλαμβάνει διαφορετικές γεωγραφικές ζώνες, με διαφορετικούς πληθυσμούς με διαφορετική κινητικότητα, επιτήρηση και δικαιώματα.⁴⁴ Τα κέντρα κράτησης σε συνδυασμό με τις μεταβολές σε άλλα μέτρα όπως η γενική μείωση των αναγνώρισεων, η αύξηση στα ποσοστά της αναγνώρισης του ανθρωπιστικού καθεστώτος έναντι του αντίστοιχου ποσοστού αναγνώρισης του προσφυγικού στα κράτη μέλη, η μετατόπιση του ασύλου σε τρίτα κράτη, η ενιαία αντιμετώπιση του ασύλου στην ΕΕ, η σύνδεση της απάλειψης των γενεσιουργών αιτιών του ασύλου με την ανάπτυξη και ο επαναπατρισμός η προτιμώμενη μόνιμη και διαρκής λύση της ευρωπαϊκής πολιτικής ασύλου, οι απελάσεις αιτούντων άσυλο με απορριφθείσα αίτηση και των άτυπων μεταναστών με συνεργασία πολλών κρατών μελών, υποδηλώνουν τη διαμόρφωση νέων πολιτικών προστασίας.

Αυτός ο τύπος προστασίας δεν αφορά μόνο στη νομική διάσταση αλλά θέτει και ζητήματα δικαιωμάτων εντός της εθνικής ή της ευρωπαϊκής επικράτειας. Τίθενται οι όροι ευθύνης και διαμορφώνονται οι συνθήκες για το είδος και τη διάρκεια της προστασίας ως προς την παραμονή και ως προς την είσοδο των αιτούντων άσυλο. Με το νέο πλαίσιο βρίσκονται σε ένα καθεστώς «μόνιμης προσωρινότητας»,⁴⁵ όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται από τον Bailey καθώς η μεταναστευτική πολιτική θεσμο-

θετεί την αβεβαιότητα για τους αιτούντες άσυλο και τη μόνιμη απειλή της απέλασης.⁴⁶ Όπως επισημαίνεται από την Mountz τελικά «το προσωρινό καθεστώς προστασίας δεν είναι ούτε προσωρινό ούτε προστατευτικό».⁴⁷ Αυτοί οι όροι και οι συνθήκες μέσω της αβεβαιότητας και της προσωρινότητας οδηγούν στη δημιουργία ενός «ρευστού πληθυσμού»⁴⁸ ενώ τα κέντρα κράτησης επιτελούν λειτουργίες για την επιβολή και πειθάρχηση του.

Οι κυρίαρχοι τρόποι αντιμετώπισης του ζητήματος του ασύλου με τις δομές των κέντρων κράτησης και τις διαδικασίες ελέγχου επανατοποθετούν το ζήτημα από το τοπικό-συνοριακό στο παγκόσμιο χωρικό συνεχές. Η φυλάκιση, η απέλαση ή η επιστροφή στην πατρίδα, κυρίαρχα εργαλεία για την εφαρμογή της νέας πολιτικής, στη μεταψυχροπολεμική και μετα-αποικιακή εποχή, οργανώνουν την παροχή προστασίας σε πολλαπλά γεωγραφικά επίπεδα. Οι πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου επαναδιατυπώνουν, επαναοριοθετούν και επαναεδαφικοποιούν τους πολιτικούς χώρους. Τα πολλαπλά επίπεδα προστασίας βασίζονται και στο θέμα της ευθύνης η οποία ορίζεται ως ευθύνη των κρατών και της ΕΕ απέναντι στους πολίτες τους και στους αιτούντες άσυλο και άτυπους μετανάστες. Με τον τρόπο αυτό η προστασία ερμηνεύεται από την πλευρά της ευθύνης και διευρύνεται και διασπρέφεται για να συμπεριλάβει πρακτικές όπως η φυλάκιση, η κράτηση και η απέλαση, κ.ά. Οι πολιτικές, λοιπόν, για τη μετανάστευση συγκροτούνται στη βάση της ευθύνης, μιας ευθύνης η οποία και αυτή με τη σειρά της μπορεί να ειπωθεί σε πολλαπλά επίπεδα: Ευθύνη προς τα άτομα που υφίστανται δίωξη. Ευθύνη, προς τους πολίτες, να ξεχωρίσουν οι «πραγματικοί πρόσφυγες» που δικαιούνται προστασίας από τους αυτούς που υποδύονται τους πρόσφυγες. Η ευθύνη δεν περιορίζεται στο επίπεδο των κρατών αλλά επιμερίζεται και στα ίδια τα άτομα: αυτά που υποδύονται τους πρόσφυγες. Δεν είναι υπερβολικό να μιλήσουμε για μια πολύπλοκη και ιεραρχική δυναμική στο χώρο της ευθύνης, για μια «πολυμορφική τοπογραφία της ευθύνης σε πολλαπλές κλίμακες χωρίς σύνορα». Αυτό το σύνθετο σχήμα φέρεται σαν να έχει τη βάση του στην ανθρωπιστική λειτουργία του κράτους. Σύμφωνα με τη διαλεκτική τους, τα κράτη μέλη θα προστατεύσουν τους αιτούντες άσυλο για ανθρωπιστικούς λόγους και θα τους αποτρέψουν να βάλουν σε κίνδυνο τη ζωή τους με ένα μακρινό και επικίνδυνο ταξίδι ή θα τους διασώσουν, αν κινδυνεύουν. Αυτή η προστασία αναφέρεται στις προσπάθειες των κρατών μελών να βοηθήσουν τους αιτούντες άσυλο να μην απομακρυνθούν από τις περιοχές που βρίσκονται κοντά στη χώρα καταγωγής τους ή να μη διασχίσουν π.χ. τη Μεσόγειο. Παράλληλα όμως, και σύμφωνα πάντα με το ίδιο σχήμα, θα τους περιορίσουν και θα τους επιστρέψουν στο κράτος από

όπου ήλθαν, για λόγους πολλαπλής ευθύνης απέναντι, μεταξύ άλλων, στους πολίτες και την ασφάλειά τους.⁴⁹

Στην εποχή της αναδιοργάνωσης των παγκοσμίων σχέσεων στο διεθνικό χώρο, το στρατόπεδο επιτελεί μια βίαιη πράξη απογύμνωσης από τα δικαιώματα⁵⁰ (Agamben) στη βάση της διαφοροποίησης και της ομογενοποίησης ως ταυτόχρονων διαδικασιών. Αυτές οι διαδικασίες εμφανίζονται και μέσα από τους τρόπους πραγμάτωσης του δικαιώματος στην κινητικότητα αυτών που ήδη έχουν μετακινηθεί αλλά και αυτών που πρόκειται να διασχίσουν τα σύνορα. Η οικονομία, σε όλα τα επίπεδα –επιχείρηση, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο– βασίζεται στη διαφοροποίηση ελέγχου της εργασίας και στους ποικίλους τρόπους εργασιακής πειθαρχίας.⁵¹ Όμως η επιβολή του ελέγχου διαμεσολαβείται από την κρατική κυριαρχία και την εθνική διαστρωμάτωση. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί η νέα πολιτική είναι μια πλευρά αυτής της διαφοροποίησης. Όσον αφορά την ομογενοποίηση, αυτή εμπεριέχει ως παράγωγο του νομικού πλαισίου⁵² και τη διάσταση της ομαδικής παρανομίας αλλά και τη σύνδεση της μετανάστευσης με την απειλή και τον κίνδυνο.

Η σύνδεση της μετανάστευσης και του ασύλου με την αστυνομία, τη συνοριοφυλακή και εγκαταστάσεις όπως τα κέντρα κράτησης των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών, οι ζώνες φυλάκισης και αναμονής και απέλασης, προσδίδουν το νόημα της απειλής και του κινδύνου και το συνδέουν τη μετανάστευση και το άσυλο με την ασφάλεια. Διάφορες συζητήσεις και οπτικές συνδέουν διαφορετικά φαινόμενα για να αποτελέσουν αυτό που ο Bigo ονομάζει «συνεχές της ασφάλειας».⁵³ Όπως επισημαίνει Huysmans «οι διάφορες περιοριστικές και κατασταλτικές ενέργειες και δράσεις για τους αιτούντες άσυλο και τους μετανάστες δεν είναι απλά μέρος της πολιτικής γενικά, και των μεταναστευτικών πολιτικών ειδικότερα αλλά συστατικά στοιχεία για το τι σημαίνει ορθές ή επιθυμητές πολιτικές σχέσεις».⁵⁴ Δεν αποτελούν μόνο στοιχεία διαχείρισης και ρύθμισης του μεταναστευτικού φαινομένου, ούτε απλά οικοδομούν την Ευρώπη-Φρούριο αλλά συγκροτούν τους γεωγραφικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παγκόσμιους χώρους με την επιλεκτική και ιεραρχημένη ένταξη των μεταναστών. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων και ο Walters, ότι οι πολιτικές δεν έχουν στόχο να «σταματήσουν την κινητικότητα, αλλά να την τιθασεύσουν». Στόχος τους είναι, από τη μια πλευρά να καθηλώνουν και από την άλλη πλευρά, να παράγουν ορισμένα είδη κινητικότητας.⁵⁵ Ο Kearney⁵⁶ υποστηρίζει ότι η εξουσία του σύγχρονου κράτους είναι να ταξινομεί και να διαφοροποιεί ενώ το σύνορο είναι αναγκαστικά πορώδες έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η διαφορική κατηγοριοποίηση η οποία υποβοηθάει άλλες λειτουργίες. Το εθνικό κράτος μπορεί να θεωρείται ότι είναι

καθλωμένο σε συγκεκριμένη επικράτεια ή ότι έχει αποδυναμωθεί ο ρόλος του και η δύναμή του, όμως φαίνεται να είναι ενεργό πέρα από την επικράτεια του και εμφανίζεται να διευρύνει την κυριαρχία του και να συγκροτεί νέες χωρικότητες με διαφορετικές γεωγραφίες ταξινόμησης και προστασίας. Ο λανθάνων χαρακτήρας του νόμου και η σχετική αορατότητά του στην παραγωγή της «παρανομίας» χρειάζεται το θέαμα της «επιβολής» στα σύνορα τα οποία καθιστούν ορατή την «παρανομία» του μετανάστη και την παρουσιάζουν σαν ένα κοινής λογικής «φυσικό» γεγονός».⁵⁷

Εν κατακλείδι, η αναδιάρθρωση των πολιτικών σχέσεων και η χρησιμοποίηση της εξουσίας για επιβολή της δύναμης ή αλλιώς οι πολιτικές για την αναδιάρθρωση και την «ενδυνάμωση του συνόρου» μέσα από τη διάλυση ευδιάκριτων διαχωριστικών γραμμών δεν είναι μια μονομερής και ανεξάρτητη διαδικασία, αν και θεωρούμε ότι μπορεί να απομονωθεί για μεθοδολογικούς λόγους, αλλά κινείται και κινητοποιείται λόγω της «διάσχισης του συνόρου»⁵⁸ η οποία αφορά «πρακτικές κινητικότητας που αναζητούν διαφορετικά μοντέλα διάρθρωσης και μετάφρασης».⁵⁹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Sayad, A., *The Suffering of the Immigrant*, Polity, Cambridge, 2004, σελ. 279.
- 2 Harvey, D., *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Blackwell, Oxford, 1989.
- 3 Η εποχή του «εικονικού κράτους» (Rosecrance, 1999) με τις δυνάμεις της οικονομίας και τις τεχνολογικές καινοτομίες να μειώνουν τις αποστάσεις αχρηστεύουν τα γεωπολιτικά σύνορα και επέρχεται το «τέλος της γεωγραφίας» (O'Brien, 1992) ή ο χωρίς σύνορα κόσμος (Ohmae, 1990) με τη συνεχώς αυξανόμενη κινητικότητα των ανθρώπων, του κεφαλαίου και της πληροφορίας στο Kalm, S., *Migration Control Policies as Spatial Organization– Mobility, Power and Geopolitical Imaginations*, AMID Working Paper Series, v. 39, 2005.
- 4 Castells, M., *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Blackwell, Oxford, 1996-8.
- 5 Sassen, S., *Territory, Authority, Rights. From Medieval to Global Assemblages*, Princeton University Press, Princeton, 2006.
- 6 Walters, W., «Secure Borders, Safe Haven, Domopolitics», *Citizenship Studies*, τχ. 8, τ. 3, 2004, σελ. 237–260, σελ. 245, έμφαση του συγγραφέα.
- 7 Αυτ., σελ. 245
- 8 Ong, A., *Neoliberalism as Exception. Mutations in Citizenship and Sovereignty*, Duke University Press, Durham, 2006.
- 9 Ferguson, J., *Global Shadows. Africa in the Neoliberal World Order*, Duke University Press, Durham, 2006, σελ. 49
- 10 Αυτ., σελ. 49.
- 11 Mezzadra, S., *Battles for justice at the borders. The search for a new political subject in the global age*, <http://www.mcrg.ac.in/Spheres/Sandro.doc>, 2006.
- 12 Ong, A., *Neoliberalism as Exception. Mutations in Citizenship and Sovereignty*, ό.π.

- 13 Mezzadra, S., *Battles for justice at the borders. The search for a new political subject in the global age*, ό.π.
- 14 Vila, P., *Crossing Borders, Reinforcing Borders: Social Categories, Metaphors, and Narrative Identities on the U.S.-Mexico Frontier*, University of Texas Press, Austin, 2000.
- 15 Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών τη δεκαετία του 1950 για την ίδρυση οργανισμού για τους πρόσφυγες, οι Αμερικανοί υποστήριζαν ότι η επίλυση του προβλήματος των προσφύγων εξαρτιόταν από την οικονομική ανάπτυξη στο Loescher, G., *Beyond Charity: International cooperation and the global refugee crisis*, Oxford University Press, Oxford, 1993.
- 16 Walters, W., «Secure Borders, Safe Haven, Domopolitics», *Citizenship Studies*, ό.π.
- 17 Balibar, E., *Politics and the Other Scene*, Verso, London, 2002, σελ. 78, 84.
- 18 Το Συμβούλιο υπουργών της ΕΕ για Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις (ΔΕΥ) είναι το όργανο που ρυθμίζει τα θέματα μετανάστευσης, ασύλου, ελέγχου συνόρων και εγκληματικότητας.
- 19 Η Σύμβαση του Δουβλίνου υπογράφηκε το 1990 και τέθηκε σε ισχύ το 1997 και αφορά στην εξέταση παροχής ασύλου με την ευθύνη ενός κράτους και μία εξέταση αιτήματος στην ΕΕ. Το 2003 αντικαταστάθηκε από τη Σύμβαση του Δουβλίνου II, σύμφωνα με την οποία κάποιος δικαιούται να ζητήσει άσυλο μόνο στη χώρα εισόδου του στην ΕΕ και στην περίπτωση που εντοπιστεί σε άλλο μέρος της ΕΕ, επιστρέφεται στην πρώτη χώρα εισόδου.
- 20 COM 2005/0388. Παλαιότερο παράδειγμα συνεργασίας αποτελεί η Συμφωνία του Cotonou το 2000 με 70 κράτη τα οποία δεσμεύονταν για την επανείσοδο των διερχόμενων μεταναστών και για τον επαναπατρισμό των υπηκόων τους που συλλαμβάνονται στην ΕΕ. Τα ΠΠΠ εντάσσονται στο πλαίσιο των προηγούμενων προγραμμάτων AENEAS και TACIS.
- 21 REGIONAL PROTECTION AREAS: THE NEW FORM OF ASYLUM, 2004, <http://www.nolager.de/blog/taxonomy/term/77>.
- 22 ΙΟΣ, ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΕ, «Ανθρώπινες ασπίδες στα σύνορα», *Ελευθεροτυπία*, 11/7/2004.
- 23 Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ). Οι χώρες που συμμετέχουν είναι οι παρακάτω οι οποίες περιβάλλουν την ΕΕ και χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και στις Μεσογειακές χώρες (Αλγερία, Τυνησία, Μαρόκο, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία και Λιβύη).
- 24 Leitner, H., «Reconfiguring the spatiality of power: the construction of a supranational migration framework for the EU», *Political Geography*, τχ.16, τ.2, 1997, σελ. 123-143, σελ. 134.
- 25 Zolberg, A., «Matters Of State: Theorizing Immigration Policy» στο Hirschman, C., Kasinitz, P. & DeWind, J. (επιμ.), *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Sage, New York, 1999.
- 26 Guiraudon, V. & Lahav, G., «Comparative Perspectives on Border Control: Away from the Border and Outside the State» στο Andreas, P. & Snyder, T. (επιμ.), *The Wall around the West – State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*, Rowman & Littlefield, Lanham, 2000.
- 27 Bigo, D., *Globalized Security: the Field and the Ban-opticon*, <http://www.ces.fas.harvard.edu/conferences/muslims/Bigo.pdf>, 2006
- 28 UNHCR, *UNHCR's Three-Pronged Proposal*, 26/6/2003.
- 29 Düvell, F., *Crossing the fringes of Europe: Transit migration in the EU's neighbourhood*, Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford., Oxford, 2006.
- 30 Tth, J., «A Typology of «Transit Zones»», Report for the European Parliament: Directorate General Internal Policies of the Union, IP/C/LIBE/FWC/2005-22/SC2, Brussels, 2006.
- 31 Bigo, D., *Globalized (in) Security: the Field and the Ban-opticon*, ό.π.
- 32 Migreurop, *Atlas des migrants en Europe*, Armand Colin, Paris, 2009.
- 33 Brothers, C., *Obscurity and confinement for migrants in Europe*, International Herald Tribune, <http://www.iht.com/bin/printfriendly.php?id=8959254>, 30-12-2007.
- 34 Migreurop, *From European Migration and Asylum Policies to Foreigners Camps*, 2007, www.migreurop.org.
- 35 Υπολογίζεται ότι περίπου 165.000 άτομα ήταν κρατούμενοι στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ για το 2006, Migreurop, *Atlas des migrants en Europe*, ό.π., σελ. 67.
- 36 Amnesty International, *Italy: Temporary Stay –Permanent right: The treatment of foreign nationals detained in «temporary stay and assistance centres»*, EUR 30/004/2005 και European Council on Refugees & Exiles, *Defending Refugees' Access to Protection in Europe*, Brussels, 2007.
- 37 Gunsser, C., *The European War Against Refugees*, 2004, <http://www.nolager.de/blog/taxonomy/term/35>
- 38 Migreurop, χάρτης για τα στρατόπεδα στην Ευρώπη, <http://www.migreurop.org/IMG/pdf/carte-fr05.pdf>. Ο Helmut Dietrich μέλος της ερευνητικής εταιρείας για τους πρόσφυγες και τη μετανάστευση «the Forschungsgesellschaft Flucht und Migration (FFM)» ήταν από τους πρώτους που πραγματοποίησε έρευνα στα στρατόπεδα. Για τις συζητήσεις και εκθέσεις για τα στρατόπεδα μεταξύ άλλων: <http://www.nolager.de/blog/>, no border organisation, MIGREUROP
- 39 Bietlot, M., «Centres for third country nationals», Report for the European Parliament: Directorate General Internal Policies of the Union, IP/C/LIBE/FWC/2005-22/SC2, Brussels, 2006, σελ.1.
- 40 Αυτ., σελ. 1.
- 41 Guild, E., «A Typology of Different Types of Centres in Europe», Report for the European Parliament: Directorate General Internal Policies of the Union, BRIEFING PAPER III: ORDER FORM No IP/C/LIBE/OF/2005-16, Brussels, 2006
- 42 Η εφαρμογή για κράτηση σε στρατόπεδα είναι εκ πρώτης όψεως αντίθετη με την αρχή της ελευθερίας του προσώπου και πρέπει να δικαιολογείται στη βάση του Άρθρου 5 (1) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και οι συνθήκες κράτησης δεν πρέπει να συνιστούν βάνανση, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση αφού απαγορεύεται από το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, αυτ., σελ. 3.
- 43 Από απέλαση εξαιρούνται οι πολίτες από την Ελβετία, Ισλανδία, Νορβηγία και Λιχτενστάιν και οι εργαζόμενοι από την Τουρκία με νόμιμο καθεστώς παραμονής, αυτ., σελ. 4.
- 44 Ong, A., *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*, Duke University Press, Durham, 1999, σελ. 215-6.
- 45 Bailey et al. 2002 στο Mountz, A., Wright, R., Miyares, I. & Bailey, A. J., «Lives in limbo: Temporary Protected Status and immigrant identities», *Global Networks*, τχ. 2, τ. 4, 2002, σελ. 335-356, σελ., 343.
- 46 De Genova, N.P., «Migrant «Illegality» and Deportability in everyday life», *Annual Review of Anthropology*, τχ. 31, 2002, σελ. 419– 447.
- 47 Mountz, A., Wright, R., Miyares, I. & Bailey, A. J., *Lives in limbo: Temporary Protected Status and immigrant identities*, ό.π.

- 48 Makaremi, C., On technologies of control of foreigners. Border Detention in Europe, http://www.libertysecurity.org/auteur/10757398.html?debut_auteurs=240, 2009.
- 49 Ο Walters συγκρίνει την επιστροφή των ανεπιθύμητων –αιτούντες άσυλο, ανεπίσημους μετανάστες– στην πρώτη ασφαλή χώρα ή στα κράτη διέλευσης με τους νόμους για τους φτωχούς και την επιστροφή τους στην ενορία που άνηκαν, Walters, W., «Secure Borders, Safe Haven, Domopolitics», ό.π., σελ. 249.
- 50 Agamben, G., *Η μορφή της ζωής*, μτφ. Καλαμαράς Π., Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα 2002-3.
- 51 Ong, A., *Neoliberalism as Exception. Mutations in Citizenship and Sovereignty*, ό.π.
- 52 De Genova, N.P., «Migrant «Illegality» and Deportability in everyday life», ό.π.
- 53 Bigo, D., «The European internal security field: stakes and rivalries in a newly developing area of police intervention» στο Anderson, M. and den Boer, M. (επιμ.), *Policing Across National Boundaries* Pinter, London, 1994, σελ. 161-173, σελ. 164.
- 54 Huysmans, J., *The politics of insecurity: fear, migration and asylum in the EU*, Routledge, London, 2006, σελ. 33.
- 55 Στη μελέτη του για το Ηνωμένο Βασίλειο και τη σχέση μεταναστευτικής πολιτικής με την ασφάλεια-ανασφάλεια, ο Walters χρησιμοποιεί την έννοια δομοπολιτική-domopolitics για να δείξει τους τρόπους διαμόρφωσης της κρατικής πολιτικής ως σπίτι-πατρίδα, η οποία συνυπάρχει αλλά βρίσκεται και σε αντιπαράθεση με την φιλελεύθερη πολιτική οικονομία που η κρατική πολιτική εμφανίζεται ως οίκος-νοικοκυριό η οποία συνδεόταν με την κοινωνική ασφάλεια. Walters, W., «Secure Borders, Safe Haven, Domopolitics», ό.π.
- 56 Kearney, M., «Borders and boundaries of state and self at the end of empire», *Journal of Historical Sociology*, τχ. 4, 1991, σελ. 52-74, σελ. 164
- 57 De Genova, N.P., «Migrant «Illegality» and Deportability in everyday life», ό.π., σελ. 436.
- 58 Vila, P., *Crossing Borders, Reinforcing Borders: Social Categories, Metaphors, and Narrative Identities on the U.S.-Mexico Frontier*, ό.π.
- 59 Mezzadra, S., *Living in Transition Toward a Heterolingual Theory of the Multitude*, <http://eipcp.net/transversal/1107/mezzadra/en>, June 2007.

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ
ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

*Ιμπεριαλισμός /
Ποσοστό κέρδους*

Editorial: Η καταστολή ως ιδεολογία. Οι κρατικοί μηχανισμοί απέναντι στην κρίση

Γ. Μηλιός και Δ. Π. Σωτηρόπουλος: Η έννοια του ιμπεριαλισμού και η Μαρξική θεωρία του συνολικού-κοινωνικού κεφαλαίου

Β. Κ. Φούσκας: Περιγράμματα μιας αγγλοσαξονικής κρίσης. Συμβολή στη συζήτηση για την κριτική κατανόηση της διεθνούς πολιτικής οικονομίας

Γ. Καλαμπόκας: Τεχνολογική καινοτομία και ποσοστό κέρδους: Θεωρητικές προϋποθέσεις για μια έρευνα

Γ. Μεταξάς: Προς τα πού τείνει το ποσοστό κέρδους;

Π. Σωτήρης: Οντολογία και πολιτική στο έργο του Alain Badiou

Α. Ταρπάγκος: ΠΑΣΟΚ και Αριστερά. Σοσιαλδημοκρατία, μικροαστισμός, αντικαπιταλισμός στη μεταπολιτευτική 35ετία (1974 - 2009)

Π. Νούτσος: Ο Άγγελος Ελεφάντης για τον Νίκο Σβορώνο

Αλφαβητικό - Θεματικό Ευρετήριο 2009

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2010 **110**